

Leibnizov zakon

Pomper, Monika

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:169979>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Leibnizov zakon

Završni rad

Preddiplomski studij

Izradila :
Monika Pomper

Mentor:
prof. dr. sc. Boran Berčić

Rijeka, rujan 2018.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	1
1 UVOD	2
2 GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ	3
3 Načelo identiteta nerazlučivih.....	5
3.1. Pojam identiteta prije Leibniza.....	5
3.2. Anegdota o Leibnizu i lišću.....	7
3.3. Formulacija i definicija principa.....	7
4 Protuprimjeri načelu.....	11
5. Rasprava: Koja su svojstva relevantna?	11
6 Rasprava : Ovost	16
ZAKLJUČAK	22
LITERATURA:.....	23

1. UVOD

U ovom radu bavit ću se Leibnizovim zakonom. Zakon je izložio jedan od najpoznatijih filozofa 17. stoljeća Gottfried Wilhelm Leibniz u svom djelu *Rasprava o metafizici* iz 1686. godine. Načelo tek kasnije dobija naziv Leibnizov zakon.

U samom uvodu rada predstaviti ću Leibniza u kratkim crtama jer je veoma važna osoba 17. stoljeća, najviše zbog svoje svestranosti. U nekoliko natuknica osvrnut ću se na najvažnije teorije iz metafizike vezane uz Leibniza i Leibnizov zakon. Leibnizovo djelo *Rasprava o metafizici* potaknulo je niz različitih rasprava. Pitanje identiteta postavljalo se kroz mnoga stoljeća prije samog Leibniza. Pojam možemo naći već kod najpoznatijeg filozofa Aristotela koji svom djelu *Metafizika* koristi pojam "ovosti." Njegovo shvaćanje identiteta spomenut ću u dijelu rada gdje se navodi kako se identitet shvaćao prije samog Leibniza. Uz Aristotela spomenut ću još jednog filozofa koji se bavio identitetom, Johna Lockeja. Živio je u istom razdoblju kao i Leibniz, ali je imao drugačiji pristup pojmu identiteta jer je bio jedan od najutjecajnijih predstavnika empirizma te je samom problemu pristupio sa spoznajne strane, dok je Leibniz problemu pristupio s logičke strane. Prije detaljnije analize Leibnizovog zakona izložit ću kratku anegdotu vezanu uz Leibniza i njegov zakon.

Namjera mi je dalje u radu objasniti *načelo identiteta nerazlučivih*, onako kako ga je Leibniz shvaćao. Izložiti ću formulu načela u skladu s Leibnizovom zamisli te ću dalje u tekstu razmotriti dvije mogućnosti čitanja implikacije. Ovisno o smjeru čitanja implikacije, dobijamo *zakon nerazlučivosti identičnih* i *zakon identičnosti nerazlučivih*. Nakon toga ću se posvetiti najpoznatijem protuprimjeru Leibnizovog zakona, primjeru Maxa Blacka koji u svom članku "Identity of Indiscernibles" (1952) pokušava pobiti Leibnizov zakon. Naime željela bih u radu pokušati objasniti koja su svojstva relevantna kod formulacije Leibnizovog zakona i pobijanja istoga. Velik broj filozofa bavio se područjem identiteta, Leibnizovog zakona, te je mnogo članaka osvanulo na tu temu. Među njima željela bih istaknuti i članak "Identity of Indiscernibles" (1975) Iana Hackinga u kojem osobe L i K raspravljaju o poznatom Kantovom primjeru dvije kapi vode (KČU A264/B320, *Amfibolija refleksivnih pojmova*, str.144).

Potom ću izložiti i osnovne ideje iz članka Gordona Nagela “Identity of Indiscernibles” (1976) koji kritizira Hackingovo olako shvaćanje Kantova primjera, te koji pokazuje da Hacking ne može jednostavno uzeti Kantov primjer i staviti ga u kontekst koji odgovara njegovom argumentu. Također ću spomenuti i članak “Individuation” E.J. Lowea (2003), britanskog metafizičara koji je smatrao da ne postoje nekakve posebne esencije koje individuriraju pojedine objekte. Filozof John o'Leary-Hawthorne u svom članku “The Bundle Theory of Substance and the Identity of Indiscernibles” (1995) bavi se teorijom svežnja te nastoji utvrditi je li ona spojiva s Blackovim primjerom. Istom temom bavi se i Michael J. Loux u svojoj knjizi *Metafizika - Suvremen uvod* iz 2010. Pri samom kraju spomenut ću Johna Duns Scotusa koji se pojmom identiteta i svojstvom “ovosti” bavio još u srednjem vijeku. Njegov je doprinos uvelike važan za Leibniza i njegov zakon.

2. GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ

Metafizika je jedna od temeljnih filozofskih disciplina, koja se bavi centralnim pitanjima teoretske filozofije. Proučava odnosno promišlja prve uzroke i temeljne principe svega što postoji, pokušava otkriti istinu onoga što je iza i iznad same realnosti, to je disciplina u filozofiji koja ide iznad osjetila, izvan onoga u iskustvu. Metafizika je plodno područje te je stoga zanimljiva i privlačna mnogim filozofima. Zbog mnogo zanimljivih tema mnogi su se filozofi bavili, te se još danas bave njom, postavili su teorije koje su se održale sve do danas. Suvremeni filozofi i dalje proučavaju te teme, na njima temelje svoje radove.

Jedan od prvih metafizičara jest Aristotel, kasnije su se njome bavili Rene Descartes, Gottfried Leibniz, Immanuel Kant, Bertrand Russell, Martin Heidegger... No osoba od posebnog zanimanja koja predstavlja središnju temu ovog rada jest Gottfried Wilhelm Leibniz.

Gottfried W. Leibniz bio je jedna od vodećih ličnosti i jedan od najvećih mislioca 17. stoljeća. On je zbog svoje svestranosti, baveći se sa svim područjima vezanih uz znanost ostavio djela koja su i dan danas veoma cijenjena. Leibniz zbog svojih djela ima veliki utjecaj na različite

znanosti kao što su matematika, fizika, tehnika, pravo, pedagogija, povijest i jezik te i samu filozofiju.

Bio je pozitivna osoba. Poznat je po tezi da živimo u najboljem od svih mogućih svjetova. Tezu je zastupao u djelu *Teodiceja* iz 1710. Njegovo stajalište ismijao je Voltaire u svom djelu *Candide*, u kojem je glavni lik Candide, lakovjerna osoba koje svoje razmišljanje temelji samo na onome što je naučila od svojeg učitelja. Prate ga nevolje i nesreće, ali on i dalje živi u uvjerenju da živi u savršenom svijetu. To je zapravo bila kritika samog Leibniza, koji je smatrao da je svijet u kojem živimo najbolji od svih mogućih svjetova. Tokom 17. stoljeća većina znanstvenika i filozofa imala je svoje mišljenje o religiji i Crkvi. Duns Scot utjecao je na mnoge daljnje filozofe koji su se vodili njegovim razmišljanjem, među njima ističe se i Leibniz. Iako je živio u doba u kojem su filozofi shvatili da je slika Boga i svijeta nametnuta, Leibniz je unatoč tome bio pobožan te Boga shvaćao kao najvišu supstanciju u ovom svijetu. Leibniz i Descartes dijelili su mišljenje da je Bog supstancija od koje je sve krenulo, točka od koje je sve nastalo. Leibniz smatra Boga pramonadom koja je savršena i od koje sva spoznaja ovog svijeta polazi i samo nam postojanje te pramonade odnosno Boga može sve objasniti pa tako i zakone koji nastaju u prirodi.

Izdao je mnogo djela, od onih filozofskih možemo istaknuti: *Raspravu o metafizici* (*Discours de Métaphysique*, 1686), *Nove rasprave o ljudskom razumu* (*Nouveaux essais sur l'entendement humain*, 1704), *Monadologiju* (*Monadologie*, 1714), *Umne princiei prirode i milosti* (*Principes de la nature et de la grâce, fondés en raison*, 1714).

U metafizici najznačajniji doprinos Leibniz je dao svojim opisom strukture svijeta koji izlaže u knjizi *Monadologija*. On smatra da je svijet sastavljen od neograničenog broja nematerijalnih supstancija koje on sam naziva *monadama*, one su nosioci individualnog bitka. Njihov međusoban odnos veoma je jednostavan. Međusobno se razlikuju jedna od druge i ne utječu jedna na drugu. Sam Bog ih je stvorio tako savršeno da sve skupa mogu funkcionirati kao jedna savršena cjelina.

“Monade postaju neprekidnim »zračenjem« ili »isijavanjem« (fulguratio) božanske monade, pramonade, i jedino ih ova može uništiti. Monade ne djeluju jedna na drugu – »nemaju prozora.” (Leibniz, Gottfried Wilhelm, www.enciklopedija.hr)

U skladu s tim gledištem Leibniz uvodi određene zakone za koje on misli da vladaju među tim monadama. “Ne postoje dvije apsolutno istovjetne monade, ni dva istovjetna trenutka u životu jedne monade; u tome je princip identiteta nerazlučivog (*principium identitatis indiscernibilium*).” (Leibniz, Gottfried Wilhelm, www.enciklopedija.hr)

3. Načelo identiteta nerazlučivih

3.1. Pojam identiteta prije Leibniza

Identitet se osim u filozofiji pojavljuje i u svakodnevnom životu. Identitet je određeno svojstvo po kojem se jedna osoba razlikuje od druge. Prije Leibniza neki filozofi su se istaknuli radeći na temi identiteta. Temom identiteta bavilo se više filozofa, važniji među njima bili su Platon, Euklid, Aristotel i mnogi drugi. Aristotela se može izdvojiti kao važnijeg filozofa, jer se bavio temom identiteta. U njegovoj knjizi *Metafizika* detaljno ulazi u temu identiteta, gdje spominje riječ “istost”.

Aristotel, polazeći od pretpostavki formuliranih u ranijim tipovima filozofiranja, upravo na identitetu oblikuje temeljni zakon mišljenja i bitka, po svojoj naravi ujedno i formalan (logički) i sadržajan (onto-teo-kozmo-antropo-logički). Istovjetnost bića sa samim sobom ne odnosi se samo na individualna ljudska bića, niti samo na pojedinačne predmete i entitete, već obuhvaća i sve dimenzije rodova i vrsta, kao i sve nadindividualne (interpersonalne i kolektivne) tvorbe, ali i složene odnose između oblikovanja individualnih (Ja) i skupnih (Mi) identiteta. (Veljak 2012: 703)

Ovime Aristotel želi naglasiti da se identitet može shvatiti na više načina. Ne samo kao princip individulanosti jednog bića. Pojmu identiteta može se pristupiti sa različitih stajališta, Pojam identiteta može se shvatiti kao istost jednog bića recimo Ja (mene), dok kako to Aristotel objašnjava može se odnositi na rodove i vrste.

Među ostalima koji su se bavili problemom identiteta ograničiti ću se na filozofa koji je prihvatio Aristotelovu „istost“ te ju je proširio svojim razmišljanjem o identitetu biljaka,

životinja i ljudi. On je jedan od glavnih predstavnika empirizma John Locke. Te je prema svome opažanju definirao svoje shvaćanje identiteta čovjeka. Iako je živio i djelovao u isto doba kao i Leibniz njihova se shvaćanja teme identiteta razilaze. Locke je smatrao kako naš identitet nastaje na temelju naše svijeti (sjećanja). Smatrao je da smo i dalje ista osoba ako se u nama nalazi ista svijest.

Stoga nije jedinstvo supstancije ono koje obuhvaća sve vrste identiteta, ili će ga odrediti u svakom slučaju; no da bismo ga ispravno pojмили i o njemu ispravno rasuđivali, moramo razmišljati o tome što označava ideja na koju se ta riječ odnosi: jedno je biti istovjetna supstancija, drugo je biti istovjetan čovjek, a treća istovjetna osoba, ukoliko su osoba, čovjek, i supstancija tri imena koja označavaju tri različite ideje – jer kakva je ideja koja pripada tom imenu, takav mora biti i identitet; (...) Identitet čovjeka. To također pokazuje u čemu se sastoji identitet istovjetnog čovjeka, naime ni u čemu drugom doli u sudjelovanju u istom cjelovitom životu, kroz neprestanu izmjenu čestica materije u slijedu koji je vitalno sjedinjen s istovjetnim tijelom. (Locke 2007: 321,2)

Locke je kao i Leibniz smatrao da dva predmeta iste vrste ne mogu biti na istoj lokaciji u isto vrijeme. Ako se jedan fizički predmet nalazi na jednom mjestu onda se na tom mjestu ne može nalaziti i drugi fizički predmet.

Jer budući da mi nikada ne otkrivamo ili poimamo mogućim to da dvije stvari iste vrste mogu postojati na istom mjestu u isto vrijeme, mi ispravno zaključujemo da, što god postoji bilo gdje i bilo kada, isključuje sve drugo iste vrste, te da se tamo nalazi ono samo. Pa kada insistiramo na tome da je bilo što istovjetno ili nije, onda uvijek pomišljamo na nešto što je postojalo u tom trenutku i natom mjestu, i koje je bilo sigurno, u tom trenutku, istovjetno sa samim sobom, a ne s nečim drugim. (Locke 2007: 318)

3.2. Anegdota o Leibnizu i lišću

Leibniz je smatrao da ne postoji objekt koji je u potpunosti nerazlučiv od drugog. Svaki objekt ima neku karakteristiku koja ga razlikuje od svih drugih objekata u univerzumu. Poznata je anegdota u kojoj se Leibniz čak i tokom društvenih zabava trudio objasniti svoj princip. Smatra se da je negdje oko 1695. godine Leibniz vodio diskusiju sa svojim poznanikom Carlom Augustom von Alvenslebenom koji je podrijetlom bio iz njemačke plemićke obitelji Alvensleben. Bio je veoma obrazovani poliglot koji se interesirao za znanstvene i filozofske tekstove. Te je bio jedan od mnogih kojih su se dopisivali sa Leibnizom. Tako su vodili diskusiju tokom posjeta princezi Sofiji u dvorcu *Herrenhausen* u blizini grada Hannovera. Vodili su razgovor tokom kojeg je princeza Sofija zaključila je kako ne vjeruje da postoje dva u potpunosti identična lista u cijelom vrtu u dvorcu *Herrenhausen*. Izjava je privukla pažnju Carl August von Alvensleben koji je smatrao kako može pronaći dva u potpunosti identična lista. Nakon intenzivne potrage po cijelom vrtu nije imao baš imao puno uspjeha u pronalasku dvaju identičnih listova. Postoji ilustracija tog događaja zabilježena u Leibnizovoj biografiji Johanna A. Eberharda. (Pesic 2000)

Sam događaj je pomogao Leibnizu da ljudima lakše prikaže svoj princip na praktičan način kako bi ih lakše uvjerio da je njegov princip identiteta nerazlučivih točan.

3.3. Formulacija i definicija principa

Tema identiteta predstavljala je zanimljivu temu i samom Leibnizu. No Leibniz je imao malo drugačiji pristup nego njegovi prethodnici. Leibniz je smatrao da nije moguće da postoje dvije u potpunosti jednake supstancije. Njegov princip nazivamo *principom identiteta nerazlučivih* (The Identity of Indiscernibles)

Identitet nerazlučivih u nekim izvorima također je poznat pod imenom *načelo istovjetnosti nerazlučivih stvari*. Michael Loux se bavio s istim načelom no u njegovim izvorima možemo ga naći pod nazivom *istovjetnost nerazlučivih*. Sam princip razvio je Leibniz u svoj djelu *Rasprava o metafizici* u Paragrafu 9:

... da dvije supstancije nikada nisu savršeno jednake jedna drugoj i da samo brojem razlikuju jedna od druge (...) iz toga nadalje slijedi da neka supstancija može početi samo aktom stvaranja i da može nestati samo uništenjem; da nije moguće da se jedna supstancija rastavi na dvije druge supstancije, niti je moguće da se dvije supstancije sastave u jednu, da se prema tome, broj supstancija od prirode niti smanjuje niti povećava (...) Svaka supstancija kao neki svijet za sebe poput ogledala božjeg ili, još i više, cijelog univerzuma koji se izražava onako kakve već jesu supstancije i kakve su im vlastitosti, otprilike onako kako nam se isti grad, već prema svojim različitim točkama iz kojih ga promatrač gleda prikazuje. (Leibniz 1686: 116)

Leibnizov zakon je sastavljen poput bikondicionala gdje se tvrdi da je nužno da su dvije stvari iste u tom trenutku ako i samo ako su nerazlučive, odnosno dijele sva svojstva.

$$\forall x \forall y [(x = y) \leftrightarrow \forall F (Fx \leftrightarrow Fy)]$$

Za svaki x i y, x i y su jednaki ako i samo ako sva svojstva koja nosi x nosi y. Također moguća je drugačija čitanja ona glasi, nužna je istina da: a i b su identični ako i samo ako a i b imaju sva svojstva jednaka.

Leibnizov zakon najviše se koristi u analitičkoj ontologiji. Zakon podiže veliku prašinu još do današnjeg dana. Samo načelo odnosno princip ima dva dijela. Kao što možemo vidjeti prema formuli radi se o složenom logičkom sudu, o dvopogodbi odnosno bikondicionalu koji se sastoji od implikacije u desno i implikacije u lijevo. Jedna implikacija je neproblematična, čak trivijalna: ako su x i y isti predmet onda oni dijele sva svojstva:

$$\forall x \forall y [(x = y) \rightarrow \forall F (Fx \leftrightarrow Fy)]$$

Leibnizov zakon, shvaćen kao teza o nerazlučivosti identičnih stvari, ima veliku intuitivnu snagu: “Ako A ima četvero djece, a B dvoje, onda A i B ne mogu biti ista osoba; ako je A bio svjetski prvak u kuglanju, a B nije, onda A i B ne mogu biti ista osoba.” (Berčić 2012: 185)

Ova teza naglašava da se radi o *nerazlučivosti identičnih* odnosno o zakonu nerazlučivosti identičnih. Što čitamo da ako je x identičan s y onda za svako svojstvo F koje ima x mora

imati i y i y mora imati svako svojstvo koje ima x. Međutim, Leibniz je tvrdio i bitno jaču tezu: da predmeti koji dijele sva svojstva moraju biti jedan te isti predmet.

$$\forall x \forall y [\forall F (Fx \leftrightarrow Fy) \rightarrow (x = y)]$$

Ovo je teza *identiteta nerazlučivih* tj. zakon identiteta nerazlučivih. Što čitamo da ako x ima sva ona i samo ona svojstva koja ima i y, da onda x i y moraju biti jedan te isti predmet.

Leibnizov zakon imao je kasnije nekoliko varijacija među kojima ću izdvojiti samo dva primjera filozofa koji su u svojim djelima opisali svoje shvaćanje Leibnizovog zakona.

Michael Loux se bavio s načelom identiteta nerazlučivih

„Formalnije načelo se može iskazati na sljedeći način: Nužno, za bilo koje konkretne predmete, a i b, ako, za bilo koji atribut, \emptyset , \emptyset je atribut predmeta a ako i samo ako \emptyset je atribut predmeta b, onda je a numerički istovjetan s b.“ (Loux 2010: 116)

Leibnizov zakon predstavljao je važno pitanje i za Alfreda Tarskog, filozofa koji je živio u prošlom stoljeću, koji se bavio matematikom i logikom. U jednom djelu njegove knjige *Introduction to Logic and the Methodology of Deductive Sciences* osvrće se na Leibnizov zakon i teoriju identiteta.

Prikazuje formulu $x = y$ vezanu uz identitet, te smatra da je moguće kao i u matematici promatrati i prebaciti vrijednosti s druge strane znaka jednakosti. Prema tome imamo $x = y$ i $y = x$. Iz toga : „Proof, by substituting, in Leibniz law x for y and y for x, we obtain: $x = y$, if, and only if y has every property which x has, and x has every property which y has.“ (Tarski 2013: 57) Dakle, i Tarski je smatrao da se formula može čitati i s desna na lijevo i s lijeva na desno.

No među filozofima postoji puno rasprava o samom Leibnizovom zakonu tj. je li istinit, konzistentan u mnogo situacija, da nije možda samo ograničen i moguć tj. primjenjiv samo u određenim situacijama. Primjenjiv je na manje fizičke objekte koje nalazimo u prirodi kao što su kamenje, drveće, cvijeće... Prema tim primjerima možemo već na temelju promatranja

zaključiti da se ti predmeti razlikuju prema vanjskoj komponenti (oblik, materijal od kojeg se sastoje). Iz anegdote o Leibnizu i lišću također možemo vidjeti da je Leibnizov zakon primjenjiv na predmete iz iste vrste. Iako dijele svojstva skupine, postoje određena svojstva prema kojima se razlikuju od ostalih u skupini.

Naravno, kao što je već prije spomenuto, samo načelo nije primjenjivo u situacijama gdje dolazi do određene promjene kroz vrijeme: “Intuitivno, stvari mogu mijenjati svojstva kroz vrijeme, a da ipak zadrže svoj identitet. Iako je list koji je ljeti bio zelen u jesen postao smeđ, on je i dalje isti list; iako je čovjek koji nije znao njemački naučio njemački, on je i dalje isti čovjek.” (Berčić 2012: 185)

Leibniz nije uzeo u obzir da kada je odrastao i u svakom razvoju svog života znao je nešto više, znao je fundamentalne istine matematike, naučio neki novi zakon fizike. Ujedno dok se je to događalo iako se je mjenjao na fizičkoj razini, on je i dalje ostao isti tj. njegov identitet se nije promijenio kroz sve te godine. On je i dalje ostao Leibniz. Promjene određenih objekata kroz vrijeme šteti Leibnizovom zakonu, jer prema njemu ako se išta promijenilo tada to nije više isti identitet. John Locke je također smatrao da materija iako mijenja masu ne mijenja svoj identitet.

U načinu postojanja živih bića, njihov identitet ne ovisi o nekoj tvorbi istih čestica, nego o nečemu drugome. Jer u njima, izmjena velikih količina materije ne mijenja njihov identitet: jedan hrast koji iz biljke izrasta u veliko drvo, a potom se posječe, još uvijek je isti hrast, a ždrijebe koje izraste u konja, neki put debelog, neki put vitkog, cijelo vrijeme je isti konj, iako je u oba ta slučaja moglo doći do vidljive promjene njihovih djelića, tako da nijedno od njih uistinu nije ista tvorba materije, iako je prvi od njih uistinu hrast, a drugi isti konj. (Locke 2007: 320)

Prema takvim primjerima možemo primjetiti da sam zakon ne vrijedi uvijek, nego postoje iznimke. Kao što sam prije napomenula, napoznatiju kritiku samom načelu izlaže Max Black. On daje svoj primjer za „stvari koje su kvalitativno nerazlučive, a ipak numerički različite.“ (Berčić 2012:185)

4. Protuprimjere načelu

U članku „The Identity of Indiscernibles“, Maxa Blacka vodi se diskusija između osobe A i B. Dolazi do diskusije jer osoba A brani načelo identiteta nerazlučivih, dok osoba B navodi protuprimjere načelu.

Max Black predlaže da zamislimo svijet, u kojem su nam dane dvije potpuno identične kugle. Kako bismo ih lakše mogli zamisliti on navodi svojstva koje obje posjeduju. Pa zamislimo da postoje dvije kugle koje su sastavljene od željeza, imaju promjer od jedne milje, iste su boje i temperature i udaljenost između njih jest dvije milje. U tom svemiru ne postoji ništa drugo osim njih. (Black 1952:156)

Sva njihova svojstva kao što su relacija i kvalitativne karakteristike su u potpunosti jednake. Nadalje u tekstu osoba A trudi se pobiti taj primjer pa predlaže da bi bilo dobro uvesti imena za svaku od kugli. No samim time ona želi prouzročiti promjenu u tom svemiru, kako bi nakon što označimo jednu s a, a drugu s b. Kugle dobivaju odmah različita relacijska svojstva. Time A ima dovoljno argumenata da pobije ovaj primjer navodeći da su im relacijska svojstva drugačija. Osoba A ponovouvodi novo pravilo, a to je da kugle trebaju imati imena, daje jednoj kugli ime Pollux, dok drugoj daje ime Castor. (Black,1952:158-159). Time dobivaju svojstva „ biti na udaljenosti od dvije milje od Castora“ i „ne biti na udaljenosti od dvije milje od Polluxa“.

5. Rasprava: Koja su svojstva relevantna?

Filozofi smatraju da postoje čista (pure) i nečista (impure) svojstva. Kako bi lakše dokazali koja formulacija načela točnija i naravno kako bi lakše razlikovali različite pristupe samom načelu. Tako jedan od pristupa predlaže da treba također napraviti razliku između dva veoma važna svojstva. Svojstva koja razlikujemo mogu biti intrizična i ekstrizična.

Čistim (pure) svojstvima prema nekim autorima smatraju se ona svojstva koja ne pretpostavljaju pojam konkretne pojedinačnosti, no kod nekih smatraju se ona koja nisu vezana za relacijska svojstva. Nečistim svojstvima smatraju se ona koja pretpostavljaju sam

pojam konkretne pojedinačnosti, no kod nekih autora to su svojstva koja se traže tako da se „predmet“ uspoređuje na kojoj se relaciji nalazi od određene konkretne pojedinačnosti.

E.J. Lowe smatra da u primjeru dviju kugli možemo kugle promatrati kao dvije supstancije koje se sastoje od tropa koji u tom slučaju baš nalikuju jedan na drugoga. Jedino što individuirava svaku od kugli jest njihova specifičnost kuglosti i ovost. Svaki trop jedne kugle u potpunosti slični tropima druge kugle. Što ih naravno numerički razlikuje pošto je svaki trop svojstvo pojedinačnog objekta odnosno kugle. (E.J.Lowe,2003:81) Lowe je smatrao da sama činjenica da su te dvije kugle napravljene od određene materije te da nije moguće da se u potpunosti ista materija istancirala i na drugom mjestu i da je u potpunosti nerazlučiva.

U članku Maxa Blacka, tokom rasprave osobe A i osobe B, osoba A predlaže primjer, a to je da želi da kuglama dade imena, kako bi lakše došlo do njihove distinkcije. Nakon imenovanja kugli dobiva osoba A svoj protuprimjer za očuvanje načela identiteta nerazlučivih. No svojsvo relacije „biti udaljen dvije milje od b“ predstavlja nešto što možemo svrstati kao nečisto svojstvo. Sama svojstva kao „ biti na dvije milje od Castora“, a drugo „biti na udaljenosti dvije milje od Polluxa“ ukazuje na nelogičnost jer Castor i Pollux su zapravo kugle koje osoba bezuspješno pokušava imenovati kugla a i kugla b. Te iz toga proizlazi „biti na udaljenosti dvije milje od b“ i „ biti na udaljenosti dvije milje od a“ što u sasvim simetričnom svijetu u kojem se kugle nalaze predstavlja „biti udaljen dvije mile od a“ zapravo isto što i „ biti udaljen dvije milje od a“ . Pošto su kugle identične te kada govorimo o a ili b, zapravo govorimo o kugli a koja je ujedno kugla b, jer su kugle u potpunosti identične. Ne postoji mogućnost da ih razlikujemo, jer u samom primjeru osobe B navedeno je da se jedino od čega se taj simetričan svijet sastoji jesu te dvije kugle. U svemiru nemamo treći objekt, pomoću kojeg bi ih mogli razlikovati. Taj svemir nema promatrača koji bi mogao ih razlikovati ili barem odlučiti koja mi se nalazi s desne koja s lijeve strane. Osoba A ne shvaća da se radi o hipotetskom primjeru prema kojem se želi dokazati da načelo nije primjenjivo u svim primjerima.

E.J.Lowe u članku „*Individuation*“ analizira primjer kugli iz članka Max Blacka:

Ali, ako su dvije kugle individualne supstancije, one su određeni različiti entiteti, univerzalije koje ona oprimjeruje ne mogu biti ono što čini jednu od kugli kuglom koja ona jest za razliku od druge kugle. Dakle, individualna supstancija ne može,

očigledno, biti individualna po svojim intrinzičnim svojstvima, niti (...) se može jednostavno sastojati od tih svojstava (...) " (E.J.Lowe 2003: 80)

E.J.Lowe smatra da pošto same kugle predstavljaju konkretne pojedinačnosti to se svojstvo svrstati među nečista svojstva, te samo po sebi ne predstavlja protuargument Leibnizovom zakonu. Smatra da sama kugla kao skup univerzalija predstavlja samu kuglu u tom slučaju i to u usporedbi sa drugom kuglom koja predstavlja isto skup univerzalija. Ne smatra prihvatljivim da se dvije kugle razlikuju kao dvije kugle samo na temelju intrinzičnih svojstava i da su na temelju usporedbe predstavljene kao svaka sama za sebe te da su ujedno nerazlučive. "Svojstvo se može smatrati *nečistim* ako je analizirano u relaciji s određenom supstancijom(..)" (Forrest 1996)

U članku Iana Hackinga dolazi do diskusije između osobe L i K. Prema našoj pretpostavci primjere koje izlaže osoba L zapravo predstavlja Leibniza dok primjere osobe K predstavlja Kant.

Kant u svojoj knjizi navodi protuprimjer Leibnizovom načelu. Kantov protuprimjer detaljnije objašnjava Ian Hacking u svom članku. Primjer je sa dvije kapi vode. Zamislimo situaciju u kojoj imamo dvije kapi vode koje su u potpunosti nerazlučive, ali se nalaze da određenoj udaljenosti jedna od druge. U primjeru je naznačeno da su one kvalitativno i kvantitativno jednake, to je ono što ih čini nerazlučivima, udaljenost jedne od druge tj. da svaka zauzima određenu poziciju jest ono što ih čini numerički različitima.

"U slučaju dvije kapi vode možemo u potpunosti apstrahirati, od svake unutarnje razlike (kvalitete i kvantitete), a sama činjenica da ih se zamišlja da se istovremeno nalaze na dva različita mjesta jest dovoljno opravdanje da ih se smatra numerički različitima." (Nagel 1976: 46)

Hacking smatra da je teško samo tako zamisliti nešto što je netko rekao da vidi u svojoj mašti.

"Kad pogledam, vidim okno, neke kapi, stablo tise i neke ljude koji čekaju autobus: Nema svrhe tvrditi "vidim u svom umnom oku"; jer gledanje umnim okom nije gledanje." (Hacking 1975: 251)

Gordon Nagel se ne slaže nego smatra da ono što predlaže osoba K odnosno Kant u Hackingovom članku jest da Kantovom primjeru stvari spoznajemo kroz našu predodžbu, kroz naša osjetila da zamislimo da postoji svijet u kojem se ne nalazi ništa drugo osim dvije kapi vode.

John O'Leary Hawthorne u svom članku izlaže teoriju svežnja, prema kojoj su mjeri njeni zagovaratelji zapravo za ili protiv Leibnizovog načela. Prema definiciji teorija svežnja predstavlja teoriju prema kojoj su pojedinačnosti sastavljene isključivo od svojstava koje se s njima povezuju, znači trebamo zamisliti nešto poput snopa u koji stavljamo sva svojstva zajedno. Prema tome ne može postojati neki objekt koji nema ni jedno svojstvo.

John O'Leary Hawthorne izlaže ideju da sami zagovaratelji teorije svežnja i načela o identitetu nerazlučivih, kod Kantovog će primjera naići na uobičajno pitanje o relaciji tj. udaljenosti između dviju kapljica vode. Uvođenje svojstva relacije pomaže im obrane načela identiteta nerazlučivih.

Zamislite da u našem svijetu nađemo na dvije kapi vode i uvjerimo se da su nerazlučive. Tada se suočimo teoretičarom svežnja i kažemo: "Gledaj, našli smo dvije nerazlučive kapi vode". Obično se pretpostavlja, i Black pretpostavlja, da će se u ovom slučaju osoba koja zastupa načelo identiteta nerazlučivih pokušati načelo obraniti upozivanjem na relacijske razlike između dvije kapi vode. (John o'Leary- Hawthorne 1995: 194)

Osoba L kod Kantovog primjera izlaže primjer kako je zapravo moguće da je taj svijet s dvije kapi zapravo svijet s jednom kapi vode. Pošto raspravljamo o identitetu nerazlučivih i te dvije kapi su nerazlučive, lako je moguće da se zapravo radi o jednoj te istoj kapi vode. No ono što spašava Kantov primjer jest to što se odnosi na relacijsko svojstvo: "Svaka kap je deset dijametara od druge kapi." (Hacking 1975: 251)

Gordon Nagel u svom članku „The Identity of Indiscernibles“ ističe kako Hacking nije baš najbolje objasnio što Kant želi reći s svojim primjerom o dvije kapi vode. Nagel naime smatra da Kant nije želio da mi primjer o kapima tj. da mi njih izuzmemo i stavimo u nekakav „pretpostavljeni svijet“, nego je želio pokazati da mi sami možemo uočiti te dvije kapi i

odvojiti se od promatranja kvalitete i kvantitete te ih dalje promatrati kao nerazlučive ali i numerički različite.

Prema tome jedna se nalazi ovdje, a druga tamo.“ Ono što Kant predlaže jest to da mi ne bismo trebali „uzeti stvarne kapi vode“ kakve su nam dane u našem empirijskom shvaćanju, nego da zamislimo ideju o dvijema kapima vode. Na što Hacking odgovara kao osoba L u svom članku:

(..) opis onoga što se dobiva apstrakcijom jest svijet s jednom kapljicom vode. Navedite sve istinske prijedloge, izražene u čisto općim pojmovima, koje se javljaju u opisu osobe K, preskakući pritom upitno "Postoje dvije kapi" Svaka od ovih tvrdnji, tvrdi L, pojavljuje se u opisu mojeg svemira s jednom kapi, što je stoga potpuni opis onoga što postoji. (Hacking 1975:251)

Hacking smatra da su pretpostavke primjera takve da idu na ruku onoga tko nastoji pobiti načelo identiteta nerazlučivih. Smatra da stoga primjer ne može biti dobar primjer za pobijanje načela. Naime, da bi se načelo opovrgnulo sam argument treba biti intrizičan i čist. Ali primjer kojeg Kant izlaže zapravo se nalazi na empirijskoj razni koju neki filozofi smatraju nečistim svojstvom. Kantov primjeru ima nedostataka jer, kada mi zamislimo te kapi, mi ih možemo zamisliti samo onako kako ih percipiramo u stvarnom svijetu prema našoj spoznaji i iskustvu. Stoga je mnogim filozofima teško reći da taj primjer ima određenu težinu u opovrgavanju načela.

U članku Maxa Blacka navodi se primjer relacija, primjer koji osoba B navodi kao primjer za ne postoji svojstvo relacije u svijetu dviju simetričnih kugli, dok taj argument ne predstavlja osobi A konkretan argument za opovrgavanje načela identiteta nerazlučivih. Ne slaže se s pojmom relacije u simetričnom svemiru. Kako je netko mogao reći da su dvije kugle odvojeno točno dvije milje. “Govorili ste o izmjerenim udaljenostima. Međutim, to pretpostavlja neku vrstu mjerila. Stoga vaš "svemir" mora sadržavati barem neku treću stvar – ravnalo ili neki drugi mjerni uređaj.” (Black 1952: 160)

Čak i nakon objašnjenja primjera da je svijet simetričan, pa zbog toga možemo zamisliti da je udaljenost točno dvije milje između simetričnih kugli. Osoba A traži da se uvede više objekata u taj svijet. Osoba A tada navodi primjer u kojem zamislimo centar simetrije prema kojem se sve što se događa na jednom mjestu točno duplicira na drugoj strani svijeta:

“E sad, u ovom univerzumu identični blizanci trebali bi ili obojica desnoruki ili obojica lijevoruki.” (Black 1952: 162)

Do samog problema koliko je načelo konzistentno opet nam se nameće pitanje relacije u ovom primjeru. Osoba A ne odstupa od svog razmišljanja da su nam ti svi objekti, iako simetrični i nerazlučivi, numerički drugačiji. Uvijek će biti moguće to da ako vidimo dvije simetrične jedinice jedna biti s lijeve strane, dok će nam se druga nalaziti s desne strane. U članku Forresta “Identity of Indiscernibles” u *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* pojavljuje se sličan primjer s dvjema kuglama koje se nalaze na jednakoj udaljenosti, no ovdje se uvodi jedna promjena a to jest da je jedna od njih ima ogrebotinu.

Tu nastaje problem u primjeru, a to je da nam je u taj svemir ušao treći objekt koji je ogrebao kuglu čime se odmah mijenjaju pravila tj. zakoni u svemiru. Osoba A se zapravo boji u slučaju da je primjer osobe B točan tada bi došlo u pitanje koliko je načelo točno. Problem je u tome da osoba A svaki primjer koji osoba B navodi zamišlja na empirijskoj razini. Ona ne može pojmiti da bi postojao svijet u kojem bi se sve što se događa s jedne strane bez da ta strana bila lijeva ili desna jer je to ono što mi ljudi spoznajno shvaćamo u stvarnom svijetu. Ono što osoba B predlaže jest da zamislimo takav svijet u kojem sve što se događa s jedne strane identično to se događa i s druge strane. Tada je svaka strana zapravo prava strana bez obzira nalazila se ona na lijevo ili desno. Postoji određena sličnost s Kantovim primjerom o dvije kapi, pretpostavlja se da jedino što mi ljudi možemo zamisliti o kapima jest ono što smo mi o njima u stvarnom svijetu percipirali, odnosno kako smo ih mi spoznali.

Neki autori uvode u samo argumentiranje da postoji relacija s identitetom samog objekta, a to je relacija "being identical to A" (Forrest, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 1996)

6. Rasprava : Ovost

Mnogi filozofi koristili su u srednjem vijeku pojam „haecitty“ ili „thisness“. Ovost je ono što predmetima daje njihov identitet. U hrvatskom jeziku nalazimo pojam „thisness“ u mnogim izvorima pod nazivom „ovost“.

Sam koncept razvio se u 13. stoljeću od filozofa Duns Scotus. On uvodi izraz „haecceity“. Sam izraz preuzeo je od Aristotela te ga je prilagodio za svoju filozofsku teoriju. Riječ dolazi

iz latinskog jezika od riječi „haec“ koji se prevodi na engleski kao „this“ („ovost“). U Oxfordskom rječniku navode definiciju pojma *haecceity*: „*I. Thod property or quality of a thing by virtue of which it is unique or describable as „this (one)“*. (Oxford Dictionary)

Prema Scotusu taj bi pojam trebao zahvatiti ono što je najvažnije za identitet. Mogli bismo zaključiti da svatko od nas ima svoj „thisness“ i to ne samo ljudi nego svi predmeti. Možemo zapravo zaključiti da, kada vidimo neki kamen, taj kamen ima specifičnu esenciju koja ga razlikuje od drugog kamena.

Osim *haecceity*, Scotus uvodi i riječ *quiddity* koja dolazi od latinske riječi „quid“ sa značenjem „what“. Sama *quiddity* mogla bi se prevesti kao suština na hrvatski. To ona esencija koja je nasljeđena od strane nekog ili nečega. To je zapravo karakteristika koju neka mačka dijeli sa ostalim mačkama, što ih zapravo čini mačkama. Pa tako i kamen ima ono što ga čini kamenom. Primjer koji predlaže osoba A u Blackovom članku jest da svaka kugla ima svojstvo koje je od druge razlikujem, a to da je sama identična sa sobom, te bi prema Dunsu ovaj primjer bio točan u slučaju da postoji „ovost“ prema kojoj svaka kugla je ova kugla te se time razlikuje od druge. Zapravo možemo reći da postoje ova kugla i ona kugla (a ili b). Ovost se može smatrati kao nositeljom svojstva koja potiče princip individuacije u ovom slučaju kugle.

“Iste, slične, jednake temelje se na ideji da, iako je sličnost ima svoje temelje stvar je u rodu kvalitete, ipak takva relacija nije stvarna, osim ako nema pravi temelj i direktnu osnovu za temelj. Stoga je jedinstvo ono što je potrebno u temelju odnosa sličnosti. Ali nije numeričko jedinstvo, jer ni jedan ni isti nije sličan ili jednak onome drugom.” (Scotus 7:398, Spade (1994), 61).

U ovom citatu Duns želi objasniti da je nemoguće da dvije stvari su kvalitativno nerazlučive, a numerički različite. Zbog toga jer svaki objekt ima svojstvo već prije spomenutu u tekstu. To svojstvo prema Scotusu ne dopušta da načelo bude opovrgnuto samo na činjenici da dva objekta dijele sva svojstva i da su kvalitativno nerazlučiva. Protivnici načela moraju imati u vidu da svaka stvar ima svoju „ovost“ koja ju razlikuje od ostalih objekata.

“Ako je svako stvarno jedinstvo numeričko jedinstvo, onda je svaka prava raznolikost numerička raznolikost. Posljedica je lažna. Svaka numerička

raznolikost, koliko je numerička, jednaka je. I tako bi sve stvari bile jednako različite. U tom slučaju, slijedi da intelekt se ne bi mogao apstrahirati nešto zajedničko od Sokrata i Platona ništa više nego što bi moglo od Sokrata i crte.”(Scotus 7:400-401; Spade (1994), 62)

Haecceity doživljava problem kada se ga treba objasniti u kvalitativnom smislu jer svojstvo „biti identičan sam sa sobom“ kao svojstvo nama nevidljivo, nego je prema Scotusu shvatljivo samo po sebi. To svojstvo nije moguće objasniti na materijalnom ili empirijskom nivou. Kod primjera s kuglama osoba B navodi sva kvalitativna svojstva koja su nam zamisliva na nekom materijalnom nivou naime, ako su obje napravljene od željeza, da su promjera jednog metra i da su jedna od druge udaljene dvije milje.

E.J.Lowe smatra da postoji jedno svojstvo koje jedan predmet razlikuje od drugog. To svojstvo pomaže objektu u slučaju individuacije. Lowe smatra isto kao i Scotus da postoji takvo svojstvo koje zovemo „individual essences“. Pri tome se razlikuje od drugog objekta s kojim je uspoređen.

No u svom djelu teksta „Haecceities and Individuation“ dolazi do pitanja da li svojstvo „biti identičan sam sa sobom“ možemo samo tako koristiti u našem jeziku, je li to svojstvo logički moguće unutar našeg jezika. Argument sa izjavom „biti identičan sam sa sobom“ može u jednom trenutku postati cirkularan jer tvrdnja da je neki objekt individuiran samo zbog toga jer ima „individual essence“. (E.J.Lowe 2003: 87 - 88)

Lowe vidi „ biti identičan sam sa sobom“ kao neku vrstu svojstva koje ovisi o perspektivi sa koje se promatra, da li se radi o perspektivi od strane objekta ili od strane nekoga tko vidi taj objekt. On to naziva `first person-perspective` gdje to vidi kao jednu osobu koja vidi svojstvo „biti identičan sa sobom“ kao određeno svojstvo koje tu osobu individuira. Takvo svojstvo ona naziva nekov vrstom `perspectival` svojstva koje sama ta osoba vidi sa svoje perspektive gdje se pritom osvrće na samog sebe, a ne na druge. (E.J.Lowe 2003: 88- 89)

Iako se pri samom kraju osvrće na osobe, a ne objekte Lowe prikazuje da je možda moguće da svojstvo „biti identičan sam sa sobom“ potiče neracionalan zaključak, da je to jedino svojstvo na koje bi se trebali osvrnuti kada razlikujemo svojstva, a pritom samo to svojstvo je

svojstvo koje se pretpostavlja samo hipotetski dok ostalim svojstvima nije pridana tolika važnost iako su ona ta koja čine dvije kugle u Blackovom primjeru nerazlučivim.

Sve to nam je lako zamisliti u prostorno-vremenskom nivou. No kada uvedemo svojstvo da je svaka identična sama sa sobom nekako to teško možemo „probaviti“ kao neko svojstvo po kojem se razlikuju kako bi došli do toga se načelo održi ako dodamo to svojstvo. Jedan od učenika Scotusa, William of Alhwick, smatra da ovost ne postoji, kako ju predstavlja Scotus, nego on smatra da ovost je ono što je u nama prema prirodi i da nije potrebno to svojstvo izdvojiti kao posebno svojstvo.

John o'Leary- Hawthorne u svom članku „The Bundle Theory of Substance and the Identity of Indiscernibles“, bavi se kao što možemo vidjeti iz naslova s teorijom svežnja, pa tako u članku objašnjava svoje shvaćanje ovosti. Za univerzalije smatra da su entiteti koji mogu biti istancirani na više mjesta i vremena. Navodi primjer svojstva crvenosti, znači da se crvena boja može nalaziti na više mjesta istovremeno, a da se ne troši svojstvo crvenost. Prema tome može svojstvo crvenost kao univerzalija biti prisutan ovdje i tamo. Prema tome možemo reći, tj. pretpostaviti “ovost” za crvenost i smatrati jednu crvenost da bude na određenoj udaljenosti od same sebe.

John o'Leary- Hawthorne u članku navodi shvaćanje filozofa Armstronga o teoriji svežnja. Prema njemu postoji : „ (...) `immanent` conception of univerisals as opposed to a `transcendent` conception. Prema imanentnom konceptu univerzalije se nalaze u svemiru i vremenu. Takvo shvaćanje nam nameće da univerzalije mogu biti prisutne na više mjesta u isto vrijeme.“ (John o'Leary- Hawthorne 1995: 191).

Hawthorne pruža jednu analogiju vezanu uz `ovost` koju Scotus izlaže, a to je `bjelina` nosa. Uzima primjer `bjelina` Sokratovog nosa i `bjelina` Jokastinog nosa kao da se radi o totalno različitim objektima. Gdje želi pokazati kako metafizičari ovaj primjer uzimaju kao moguć primjer za jednu univerzaliju koja je prisutna više mjesta u isto vrijeme. (John o'Leary- Hawthorne 1995: 194)

Samo svojstvo "being identical to A" naziva se ovost "thisness or haecceity". Michael Loux u knjizi navodi primjer

„ Pretpostavimo da imamo crvenu kuglu, Sama i još jednu kuglu, Petera. Obje su kugle iste nijanse crvene boje; obje su savršeno kuglaste; obje imaju istu teksturu: obje teže točno 10 dekagrama; obje su točno 5 centimetara u promjeru. Sam i Peter potpuno su slične u svim svojim empirijski dostupnim svojstvima; one su tako slične da se među njima ne može ustanoviti razlika. Moglo bi se činiti da Sam i Peter pružaju primjer za istovjetnost nerazlučivih.“ (Loux 2003: 120)

Prema samom primjeru čini se da se oni po svojim svojstvima slažu, te zbog toga dolazi do "sukoba" s načelom identiteta nerazlučivih. Svojstvo koje nekako ide na ruku načela je svojstvo "biti istovjetan sa samim sobom". U ovom primjeru „ Sam ima svojstvo biti istovjetan sa Sam, Peteru manjka to svojstvo; dok Peter ima svojstvo biti istovjetan s Peter, a Samu manjka to svojstvo.“ (Loux,2003: 120). Zbog tog svojstva možemo reći da su sami objekti ipak kvalitativno razlučivi jer svaki od njih posjeduje svojstvo koje drugi nema.

Do te rasprave dolazi također na samom početku članka Maxa Blacka. Osoba A predlaže da zamislimo slučaj u kojem imamo dva potpuno identična objekta, a i b. Kao sasvim logički zaključak nam dolazi to da a ima svojstvo "biti identičan s a", dok objekt b na posjeduje takvo svojstvo nego on ima svojstvo "biti identičan sa sobom tj. b". Osoba A na to nadodaje još jedno svojstvo svakom objektu, a to je na npr. "objekt a ima svojstvo "biti drukčije od b", pa tako i b ima svojstvo "biti drukčije od a". Ono što predlaže osoba B je da ta "svojstva" ne bismo trebali gledati kao svojstva jer ona to nisu. Ono što osoba A radi u svom primjeru jest da samo razlike nabraja kako bi uspio obraniti načelo pa time odlazi izvan okvira primjera kako bi dokazala svoje načelo. Ono što zapravo imamo jest jedna stvar koju smo imenovali a i b, zbog čega je teško pratiti analogiju i primjere koje navodi osoba A. Ono što sa svojim primjerom osoba B želi jest da osoba A, koja brani načelo identiteta nerazlučivih, uzme u obzir da je moguće da takav predmet postoji u mogućem, a štoviše i u apstraktnom svijetu. Nakon čega se ide u nedosljednost, dok osoba A smatra da je to jedino moguće ako zamislimo da je naše empirijsko poimanje svijeta krivo. Stoga je moguće da umjesto da mi mislimo da imamo samo dvije ruke zapravo pokraj svake ruke imamo još jednu u potpunosti identičnu našoj lijevoj ili desnoj ruci.

Moguće je čak "(...) imati devet ruku koje su međusobno različite, isto tako različite od vaše lijeve ruke, pa još devet, koje se međusobno razlikuju, i pritom se razlikuju od vaše desne ruke." (Black 1952: 156) .

Što je zapravo apsurdno za pomisliti. No osoba A smatra da je jedino nešto takvo moguće, a da se ne može zamisliti takva dva nerazlučiva objekta koji su numerički različiti.

Kod John o'Leary- Hawthorne teorija Maxa Blacka ima potporu od strane teorije svežnja. Prema njima je moguće da postoje kugle koje pretpostavlja Black. Oni smatraju da je moguće da postoji snop univerzalija koje su u jednom prostoru prisutne na dva mjesta te da su udaljene dvije milje svaka od same sebe.

“Da li svijet u kojem je jedna stvar na udaljenosti od same sebe krši identitet nerazlučivih? Zasigurno ne. Pa ako svijet koji Black opisuje, se može smatrati kao svijet u kojem jedan svežanj univerzalija je na udaljenosti od samog sebe, u tom slučaju Black nije uspio opovrgnuti identitet nerazlučivih.” (John o'Leary- Hawthorne 1995:194).

Samo načelo se najviše i brani sa svojstvom „biti udaljen od samog sebe“. Te samim time Black zastupa da je moguće da su to dvije stvari koje imaju svojstvo biti udaljene same od sebe, te time zapravo govori da je to svojstvo koje ih razlučuje jer tada svaka od tih kugli ima jedno svojstvo koje ih razlučuje. Black u svojoj borbi sa svojstvom „biti identičan sam sa sobom“, postepeno gubi, jer sve teže i teže pronalaze se primjeri kojima bismo mogli biti siguran da je moguć svijet koji Black zamišlja.

ZAKLJUČAK

U radu sam pokušala izdvojiti nekoliko argumenata filozofa koji su zastupali Leibnizov zakon i onih filozofa koji su ga opovrgavali. S obzirom da je Leibniz svoj zakon formulirao još davne 1686. godine. Smatram da postoji puno argumenata koji su me pri samom početku uvjerali da je Leibnizov zakon nemoguće pobiti. Leibniz je svoje shvaćanje identiteta opisao u svojoj *Raspravi o metafizici* gdje pristupa i objašnjava problem identiteta na logički način. Smatrala sam da ono što on obješnjava je održivo jer pri samom nalasku anegdote o Leibnizu i Carlu von Alvensleben činilo se da je Leibnizov zakon istinit i u fizičkom svijetu. No čitanjem članka Maxa Blacka koji navodi nekoliko argumenata koji su usmjereni protiv Leibnizovog zakona uvidjela sam kako postoji mogućnost da Leibnizov zakon možda nije primjenjiv na svaku situaciju, te da postoje određene iznimke. Jedna od većih iznimaka koju sam primjetila bila je vezana uz promjene kroz vrijeme. Uzmimo primjer štenca, koji kasnije izraste u psa, to je i dalje isti pas, bez obzira što je odrastao i promjenio svoj oblik, on i dalje zadržava svoj identitet. Isto tako imamo primjer u članku od John o'Leary- Hawthornea, u kojem imamo primjer crvenosti kao individulanog entiteta. Crvena boja iako ju vidimo na različitim mjestima ona se zapravo tako ne troši, nego se istancirala na svakom mjestu na kojem ju vidimo. Prema primjeru crvenosti, možemo vidjeti da je ona ista kao i primjer kugli u Blackovom koje se nalaze na više mjesta bez da je izgube svojstva, čak se u primjeru predlaže da je moguće da jedna crvena bude udaljena od same sebe i time se ne razlikuje po tom svojstvu od same sebe. No, crvenost je univerzalija a one mogu biti u cjelosti instancirane na više mjesta i vremena. Problem su partikularije jer one ne mogu biti cjelosti instancirane na više mjesta i vremena. Stoga problem nastaje kod Blacka kada govorimo o kuglama, ono sam čim se slaže, a to je E.J.Lowe koji smatra da nije moguće da se ako su kugle napravljene od određene materije, nekako se ne čini baš moguće da se u potpunosti ista materija istancirala na drugom mjestu.

Nakon detaljnog čitanja svih članaka vezanih uz identitet nerazlučivih smatram, da dosta teško reći tko je u pravu. Leibnizov zakon bi mogao vrijediti u slučaju fizičkog svijeta, dok Blackov primjer vrijedi u apstraktnom svijetu. Blackov primjer o dvijema identičnim kuglama bio je dosta uvjerljiv. Stoga smatram da je Black bio u pravu, time je dobio moj glas u raspravi ovog rada.

LITERATURA:

1. Leibniz, W. Gottfried: *Rasprava o metafizici*, Izabrani filozofski spisi, Naprijed, Zagreb, 1980, (str.108-152)
2. Berčić, Boran: *Filozofija - Svezak drugi*, Ibis - grafika, Zagreb, 2012.
3. O'Leary-Hawthorne, J., 1995, "The Bundle Theory of Substance and the Identity of Indiscernibles", *Analysis*, 55 (No.3): 191–196.
4. Nagel, G., 1976, "The Identity of Indiscernibles", *Journal of Philosophy*, 73 (No.2): 45-50.
5. Hacking, I., 1975, "The Identity of Indiscernibles", *Journal of Philosophy*, 72 (No.9): 249-256.
6. Black, M., 1952, "The Identity of Indiscernibles", *Mind*, 61 (No.242): 153-164.
7. Forrest, P., 1996, "The Identity of Indiscernibles", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2008 Edition), Edward N. Zalta (ed.)
URL = < <https://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/identity-indiscernible/>>.
8. Williams, T., 2001, "John Duns Scotus" *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2008 Edition), Edward N. Zalta (ed.)
URL = < <https://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/duns-scotus/>>.
9. Loux, J., Michael, *Metafizika - Suvremen Uvod*, Hrvatski studiji, Zagreb, 2010.
10. Pestic, P., 2000, "Leibniz and the Leaves: Beyond Identity", *Philosophy Now*, 30,
URL=https://philosophynow.org/issues/30/Leibniz_and_the_Leaves_Beyond_Identity
11. Lowe, J. E: "Individuation", u Loux M. i Zimmerman D. *The Oxford Handbook of Metaphysics*, Oxford University Press, 2003.
12. Veljak, L., 2012, "Pitanja identiteta" , *Filozofska istraživanja*, 124 God.31 (2011):703-705.
13. Oxford living dictionary,URL = <https://en.oxforddictionaries.com/definition/haecceity>
14. Tarski, A., *Introduction to Logic: and to the Methodology of Deductive Sciences*, Martino Publishing, USA, 2013.
15. Kant, I., *Kritika čistog uma*, Nakladni zavod matice Hrvatske, Zagreb, 1984.